

Qarabağ iqtisadiyyatı: ağıllı şəhər konsepsiyası

Əliyeva Vəciyyə Zaur, 3-cü kurs SABAH İqtisadiyyat tələbəsi, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,

vadjyaali20404@sabah.edu.az

+9943014084

Hüseynova Vüsalə Ədalət, 3-cü kurs SABAH İqtisadiyyat tələbəsi, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,

yusalahu20404@sabah.edu.az

+994709092131

Annotasiya

Məqalədə "Ağıllı şəhər" kateqoriyasını başa düşmək və onun müasir dünyada şərh edilməsi üçün konseptual və praktiki yanaşmalar təqdim olunur. Bununla yanaşı ağıllı şəhərlərin quruluşunu, ayrılmaz elementlərini, funksiyalarını təsvir edir. Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin davamlı inkişafını təmin etmək üçün, "ağıllı şəhərlər" in inşası konsepsiyasının nəzəri nöqtəsindən bir araşdırma aparılmışdır.

Giriş

Qarabağ ərazisi doğma vətənimiz Azərbaycan torpağının məhsuldarlığı, iqliminin rəngarəngliyi, təbii sərvətləri, əlverişli strateji mövqeyi ilə seçilən başlıca qüşələrindəndir. İqtisadi potensialı çox yüksək olan bu diyar, azadlığa qovuşduqdan sonra başda cənab prezidentimiz İlham Əliyevin verdiyi töhfələr nəticəsində bir sözlə "çiçəklənmə dövrü" yaşamağa başlamışdır. Bu amildə dünya üzrə məşhur bir çox şirkətlərin "Qarabağ" bölgəsinin inkişafına dəstək üçün Azərbaycan respublikası ilə əməkdaşlıq yaratmaq istəklərinə səbəb olmuşdur.

Bu gün Azərbaycanın inkişafında marağı olan tərəflər müxtəlif çətinliklərlə üzləşirlər. Azərbaycan Respublikası hər nə qədər də cənab prezidentimizin yeritdiyi uğurlu siyasət nəticəsində müharibədən qalib tərəf olaraq çıxsada, müasir dövüdə post-münaqişə şəraitində yaşamaq və bu cür miqyaslı müharibədən çıxmaq, ölkənin iqtisadiyyatına müəyyən ölçüdə zədə yetirmişdir. Buna görə də hakimiyyət üçün növbəti addımların atılmasında veriləcək qərarlar çox əhəmiyyətlidir.

Reallıq ondan ibarətdir ki, növbəti illər ərzində səhmdarlar iqtisadi artımın inkişafını təmin edərək, Qarabağ regionunu texnoloji investisiyalar üçün maraqlı mərkəzinə çevirərək, ağıllı şəhər anlayışını təbliğ etməli, həm də əhalinin artımı ilə bağlı, məsələn, həddindən artıq istifadə və resurslardan asılılıq kimi problemlərə xüsusi diqqət yetirməlidir. Məhz bu çağırışa cavab olaraq, Cənab Prezidentin 19 aprel 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə "Ağıllı şəhər" (Smart City) və "Ağıllı kənd" (Smart Village) konsepsiyasının hazırlanması haqqında plan təsdiq edilmişdir. Bu sərəncama əsasən kəndlər və şəhərlərdə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin, təhlükəsizliyinin, səmərəliliyinin artırılması,

informasiya texnologiyalarının tətbiqi, bununla yanaşı həmin xidmətlər üzrə mövcud resursların effektiv istifadəsi və idarə olunmasının təmin edilməsi şəhər və kənd yerlərində dayanıqlı inkişafın mühim prioritetlərindəndir.

“Ağıllı şəhər”in yaradılma konsepsiyası 2008-ci ildə həyatımıza girmişdir. Bu konsepsiyaya əsaslanaraq, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) potensialından tam istifadə edərək, yalnız müasir sosial-iqtisadi sahəyə malik olmayan, həm də ekoloji dayanıqlılığı təmin edəcək şəhərlər yaratmaq nəzərdə tutulmuşdur. Lakin bu məsələni anlamaq vacibdir ki, ağıllı dayanıqlı şəhərlərin qurulması davamlı və bütöv bir inkişaf yolu ilə irəliləməyə davam edir və bir növ "son həll" ə çatmamaq deməkdir.

Təməl hissə (Problem Statement)

Müasir dünyada olduğu kimi, həm də Azərbaycanda əhalinin 54 faizi şəhərlərdə yaşayır və bu göstəricinin 2050-ci ildə 66 faizə qədər çatacağı gözlənilir. Əhalinin ümumi artımı ilə yanaşı urbanizasiya nəticəsində növbəti 30 ildə şəhərlərə daha 2,5 milyard insan axını proqnozlaşdırılır. Bəs Sizcə buna səbəb olan amillər nələrdir? Bu sualın cavabı çox aydındır. Şəhərlərdə, kənd və rayonlara nisbətə, sənayeləşmə daha çox inkişaf etmişdir, bu səbəbdən insanlar daha yaxşı şəraitdə yaşamaq, daha yaxşı işlə təmin olunmaq üçün şəhərlərə axın edirlər. Bu yanaşmaya əsaslanaraq, şəhərlərdə çox sayda insanın və onların həyatları ətrafında yaranmış ekosistemlərin cəmləşməsi həm də iqlim dəyişikliyinə əsas səbəblərindən biri olmağa davam edir. Urbanizasiya prosesi yayılma sürəti dayandırılmazdır, bu səbəbdən əhalinin rahatlıq və təhlükəsizliyini təmin etmək mütləqdir. Bu problemin çıxış yolu ağıllı şəhərlərin yaradılmasıdır.

Ağıllı şəhər konsepsiyası insanların xeyri üçün fasiləsiz işləyən canlı bir orqanizmlə müqayisə edilə bilər. Bu sistemdə bütün proseslər idarə olunaraq optimallaşdırılır və nəticədə bütövlükdə cəmiyyət ən yaxşı nəticələr əldə edir. Başqa sözlərlə ifadə etdikdə, ağıllı şəhər, resurslardan ağıllı və düzgün istifadə edən iqtisadi bir metropoldur. “Ağıllı şəhər”in rəqəmsal texnologiyaları bütün səviyyələrdə vətəndaşların həyatını yaxşılaşdırmağa kömək edir:

1. Artıq tıxaclarda vaxt itirməyə.
2. Uzun dayanacaq yerləri axtarmağa;
3. Marketlərdə, banklarda uzun sıralarda gözləməyə;
4. Təhlükəsizliyiniz üçün narahat olmağa və s. ehtiyac qalmayacaq.

- 1) Ağıllı işıqforlar - trafik vəziyyətini və avtomobillərin hərəkətini təhlil edir və alınan məlumatlara əsasən müstəqil olaraq iş rejimini seçir.
- 2) Ağıllı dayanacaq - sürücüyə pulsuz və boş yer tapmağa kömək edir.
- 3) İnsanlar bir çox sahədə online növbə və ödəniş vasitəsilə vaxtlarına qənaət edə biləcəklər.
- 4) Ağıllı şəhər- şəxsi təhlükəsizliyiniz üçün narahat olmağa ehtiyac duymayacağınız bir yerdir. Müasir dövüdə təhlükəsizlik kameraları və digər texnoloji avadanlıqlar yağıntılı, küləkli, dumanlı və s. hava şəraitinə davamlılıq gətirə bilmir. Bizim yaradacağımız ağıllı şəhərlərdə bu cür maneələr aradan qaldırılacaq və insanların təhlükəsizliyi təmin ediləcəkdir.

Bu məqalənin mahiyyəti növbəti suala cavab verməkdir: “Azərbaycanda "ağıllı şəhər" layihələri necə həyata keçiriləcək?”. Azərbaycanda ilk dəfə olaraq azad edilmiş ərazilərin bərpası üçün dövlət strategiyalarında “ağıllı şəhər” anlayışı tətbiq olunmağa başlanılmışdır. Beləliklə, bu qoyulmuş planın

məqsədinə sadıq qaldıqda, Qarabağ bölgəsi texnoloji investisiyalar mərkəzinə çevriləcəkdir, həmin ərazilərin beynəlxalq standartlara uyğun qurulmasına və yeni inkişaf modelinin tətbiqinə imkan yaradacaqdır, və burada qazanılan təcrübə ölkənin digər bölgələrində “ağıllı şəhərlər” in inşası üçün zəmin yaradacaqdır.

Qarabağ regionu işğaldan azad olunduqdan sonra bütün şəhərlər üzrə baş planlar hazırlanır və bərpa işləri başa çatdıqdan sonra müvafiq planlar həyata keçirilməyə başlanacaqdır. Artıq Cənab Prezidentimiz İlham Əliyevin qərarı nəticəsində Zəngilan rayonunda ilk “ağıllı kənd” layihəsi həyata keçiriləcəkdir. Bu istiqamətdə artıq ilkin monitorinqlər aparılıb və ilk növbədə dağılmış Ağalar kəndi bərpa olunacaqdır. Layihə bu kənddə beş əsas sahədən ibarət olacaqdır:

- Mənzil;
- Sosial xidmətlər;
- İstehsal;
- “Ağıllı kənd təsərrüfatı” ;
- və alternativ enerji.

200 evin yenidən tikilməsi planlaşdırılan Ağalar kəndində enerji ehtiyacları yalnız alternativ enerji mənbələri hesabına təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Qarabağda ağıllı şəhərlərin planlaşdırılması

Ağıllı şəhər təkcə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) ilə təchiz edilmiş bir konsepsiya deyil, həm də düzgün və ağıllı istifadəni tələb edən şəhərdir. Yeni bir şəhər dizaynı planlaşdırılanda növbəti sual yaranır: "Yeni bir şəhərin İKT infrastrukturunu məskunlaşması həm ağıllı, həm də davamlı olması üçün necə qurulmalıdır?" Bu məqalənin digər əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, bu məsələyə olan yanaşmamızı dünya təcrübəsində böyük uğura yiyələnmiş metodlar və innovasiyalar vasitəsilə Sizə təqdim edək. “Ağıllı şəhər” layihəsi əsasən aşağıda qeyd olunmuş sahələr üzrə inkişafı əhatə edəcəkdir:

- I. Nəqliyyat sisteminin optimallaşdırılması.** Gecikmələr, tıxaclar, yolda qəza halları minimuma endiriləcəkdir və yanacaq istehlakına qənaət və ya nəqliyyatın tamamilə ekoloji təmizliyi ilə (elektrikli avtomobillər) təmin ediləcəkdir. Bu konsepsiyanın tərtibi zamanı daha böyük uğurlara yiyələnmək üçün bizim də əlavə edəcəyimiz fikir və təkliflərimiz olacaqdır:
 - Ağıllı işıqlar istifadəyə verilməsi nəticəsində trafik vəziyyəti və avtomobillərin hərəkəti təhlil ediləcəkdir və alınan məlumatlara əsasən müstəqil olaraq iş rejiminin seçilməsi təmin ediləcəkdir.
 - Ağıllı dayanacaq vasitəsilə sürücülərin pulsuz və boş yer tapmağı daha da rahat olacaqdır.
- II. Enerji səmərəliliyi və resurs qənaəti.** Müasir dövüdə dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində enerjiyə olan tələbatı tükənəbilən faydalı qazıntılar yerinə günəş, su, külək kimi alternativ enerji mənbələri ilə ödəyirlər. Bu növ üslubdan istifadə edərək həm ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını almış oluruq, həm də torpağın altında olan təbii sərvətlərimizə qənaət edərək, gələcəkdə onlara yaranacaq tələbatı və dəyərlərini artırmış oluruq. Məqalənin bu hissəsində əlavə olaraq öz fikrimizi Sizinlə bölüşmək istəyirik:
 - Ağıllı işıqlandırma - enerjiyə qənaət edərək küçə işıqlandırmasının parlaqlığını idarə edən sistemdir. Ağıllı işıqlandırma sistemi, gün ərzində alternativ enerji

mənbələrindən əldə etdiyi enerjini, gün sonunda ətraf qaraldıqda ərazini işıqlandırmaya sərf edəcəkdir.

III. Təhlükəsizliyin artırılması sahəsində görüləcək tədbirlər.

- Meqapolislərdə və digər yaşayış məntəqələrində cinayət nisbətinin sıfıra düşdüyinə və sadə insanların özləri və ailələri üçün narahat olmasını dayandırdığına necə nail olmaq olar? Bunu təmin etmək üçün təhlükəsizlik baxımından kameraların quraşdırılması kifayət deyil, onların ağıllı və daha çox təkmilləşdirilmiş olması da vacibdir. Məsələn, quraşdıracağımız yeni sistem, neyron şəbəkələrin istifadəsi sayəsində obyektləri 98 faiz dəqiqliklə tanımağa bacaracaqdır. Ağıllı sistem istənilən hava şəraitində: istər qar, istər yağış, istərsə də duman, uzun məsafələrdən (70 metrə qədər olan) üzləri də daxil olmaqla tanımağa nail olacaqdır. Baş vermiş hadisələrin real vaxt çərçivəsində təhlil edilməsi, hadisələri nəzarət altında saxlamağa və ehtiyac yarandıqda dərhal müdaxilə edilməsinə şərait yaradır. Bu konsepsiya, üzləri qismən bulanıq olan insanları tanıyan yeni alqoritmləri tətbiqi edərək, təkmilləşdiriləcəkdir.
- Qəza və ölüm hadisələrinin sayını minimuma endirmək üçün, səkilər və yollara qışda qar və buz yığılmasının qarşısını almaq məqsədilə, xüsusi istilik sisteminin quraşdırılmasını təklif edirik.

Nəticə

Nəticəyə gəldikdə, bunu qeyd edə bilərik ki, ağıllı şəhər, bir şəhərin idarə edilməsində İKT -nin inteqrasiya olunmuş şəkildə tətbiq edilməsini nəzərdə tutan rəqəmsal iqtisadiyyatın komponentlərindən biridir.

Qarabağda "ağıllı şəhər" layihəsinin həyata keçirilməsi dövlət strukturları ilə özəl biznesin əməkdaşlığını və qarşılıqlı əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. Konsepsiya çərçivəsində qarşıya qoyulan sosial-iqtisadi məqsədlərə nail olmaq, qlobal miqyasda kifayət qədər rəqabətə davamlı işləyən yüksək səmərəli iqtisadi sistemin formalaşmasını müəyyən edir.

Azərbaycanda "ağıllı şəhərlərin" fəaliyyətinin ilk təcrübəsinin müsbət olacağını ümid edirik. Bu halda, şübhəsiz ki, şəhərsalma işində yeni yanaşmaların nə dərəcədə təsirli olduğunu başa düşməklə yanaşı, onların sübutu da əldə ediləcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Acknowledgment to Reviewers of Smart Cities in 2020. (2021). Smart Cities
2. Siano, P., Shahrour, I., & Vergura, S. (2018). Introducing Smart Cities: A Transdisciplinary Journal on the Science and Technology of Smart Cities. Smart Cities
3. <https://iot.ru/wiki/umnyy-gorod>
4. <https://center2m.ru/smart-city-about>
5. <https://vergiler.az/news/economy/11706.html>
6. <https://news.unec.edu.az/ekspert-reyi/7124-garabagda-agilli-sheher-konsepsiyasinin-tetbigi-bolgenin-inkishafini-daha-da-suretlendirecek>
7. <http://e-qanun.az/framework/47263>

8. <https://apa.az/az/xeber/iqtisadi/isgaldan-azad-olunmus-erazilerde-berpa-quruculuq-isleri-suretle-dayam-etdirilir-icmal-653863>